

Forsknings- och verksamhetsprogram 2019-2021

Centrum för de samhällsvetenskapliga
ämnenas didaktik, CSD
Karlstads universitet

Innehåll

Historik	3
Verksamhetsprogram 2019-2021.....	4
Forskningens inriktning	7
Mål för forskningens inriktning	10
CSDs organisation och samverkan	11
Mål för CSDs organisatoriska utveckling	11

Historik

Detta är CSD:s tredje forskningsprogram sedan centrumbildningens start 2005. De första två forskningsprogrammen har haft fokus på att utveckla på ämnesdidaktisk lärarforskning och begreppsutbildning inom de aktuella samhällsvetenskapliga ämnena. En viktig utvecklingsfas under denna period var de två forskarskolorna för lärare FLHS (2010-12) samt CSD-FL (2012-2014). I FLHS fanns tre underteman: Lärares berättelser om ämnesundervisning, lärares arbete i klassrum och lärares arbete med betyg och bedömning. I CSD-FL formade språk och begreppsutveckling respektive betyg och bedömning två överlappande underteman. I ett särskilt projekt utvecklades forskning på So-ämnena i årskurs 4-6 (SAMSTUD1 och 2), som fortsatt varit en viktig CSD profil. I programmet 2013-2015 fanns också ett tema kring lärares arbete i högre utbildning med särskild inriktning på lärarutbildning.

I föregående forskningsprogram (2016-2018) vidgades huvudfokus till ämnesdidaktisk forskning om undervisning och lärande. Det praktiktäna perspektivet liksom forskningens samhällsrelevans betonades. Betydelsen av att utveckla teoriinformerad forskning framträdde också tydligare. Forskningsprogrammet lyfte fram tre utvecklingslinjer: Den första linjen var teoriutveckling för praxisorienterad ämnesdidaktik i lärarutbildning och i skolans verksamhet. Den andra linjen hade en inriktning på att utpröva modeller och teorier och designorienterade ansatser i samverkan med lärare. I den tredje linjen betonades ämnesövergripande ansatser. Sammantaget kan sägas att särskilt de två första utvecklingslinjerna utvecklats framgångsrikt där flera projekt erhållit externa medel, och ett tydligt ökat antal publiceringar i internationella tidskrifter har skett. Sedan den starka miljön ROSE etablerades 2017 har komparativa ämnesdidaktiska studier blivit ett viktigt tema för denna miljö, och varit mindre i fokus för CSD.

Detta tredje forskningsprogram för perioden 2019-2021 behandlar inte enbart forskning utan också CSDs verksamhetsidé och strategier för organisationsutveckling. Därför benämns detta program som forsknings- och verksamhetsprogram.

Verksamhetsprogram 2019-2021

Här beskrivs först verksamhetsidé och övergripande mål för perioden.

Forskningsverksamheten behandlas under fyra huvudlinjer. Programmets sista del behandlar verksamhetens organisation och samverkansområden.

Verksamhetsidé

Centrum för de samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik är en centrumbildning på Karlstads universitet som samlar de samhällsvetenskapliga ämnena: Geografi, Historia, Religionsvetenskap, Samhällskunskap och Statsvetenskap. CSD bedriver ämnesdidaktisk forskning, forskarutbildning, lärarfortbildning och skolutveckling samt förestår den nordiska tidskriften *Nordidactica*.

Ämnesdidaktik är ett mångvetenskapligt fält, där ämne och utbildningsvetenskap utgör de tydligaste inslagen. Forskare behöver därför samverka lokalt, nationellt och internationellt för att utveckla en kritisk massa. På Karlstads universitet har ämnesdidaktiskt intresserade forskare och lärare inom de samhällsvetenskapliga ämnena bildat centrumbildningen CSD. Den binder samman en bredd av kompetenser, och bibehåller samtidigt en vetenskaplig spets mot samhällsvetenskapernas särskilda epistemologiska, metodologiska och didaktiska villkor.

I CSD bedrivs forskning såväl inom respektive ämnesfält som mellan de ingående ämnena och även i samverkan med andra ämnesdidaktiska grupperingar. På Karlstads Universitet utgör den starka miljön ROSE en gemensam forskningsmiljö för ämnesdidaktiken, och fungerar även som en viktig plattform för internationella samarbeten. CSD arbetar aktivt för att vara en central aktör i relation till nationella och internationella nätverk och forskargrupper inom de samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik.

Sedan starten har CSD:s grundidé varit att bedriva forskning som gör skillnad för undervisningens praktik inom skola och högre utbildning. Detta betyder att vår forskning i huvudsak bedrivs i nära samverkan med lärare, rektorer och skolledare. Initiativen till forskning kan komma både från praktiken och från CSD:s forskarmiljö. För det andra innebär grundidén att forskningen skall vara relevant i förhållande till de behov och utmaningar som finns i denna praktik. Forskningsfrågor och genomförande behöver därför utformas i dialog. Med detta följer också ett ansvar för att sprida resultat både inom forskarvärlden och till lärare. För det tredje betyder det att utmana och ompröva etablerade utbildningsstrukturer. Detta därför att kunskapsläget ständigt förändras, och därför att förändringar i omvärlden får

särskilda didaktiska konsekvenser för ämnen som geografi, historia, religion och samhällskunskap

Övergripande mål:

CSD:s målsättning är att stödja och bidra till att stärka lärares professionalitet och elevers lärande i de samhällsorienterande ämnena. Vi har en tydlig och en långsiktig målsättning att knyta det ämnesdidaktiska perspektivet till samhällsvetenskapliga teoribildningar. Vi strävar också efter ett omfattande internationellt samarbete runt forskning, forskarutbildning och ämnesdidaktisk utveckling av undervisning och lärande. Vårt övergripande mål är att vara en ledande forskningsmiljö såväl nationellt som internationellt, men också att vara framträdande som resurs, samtalspartner och drivande debattör i frågor som rör de samhällsvetenskapliga och ämnenas didaktik.

Ämnesdidaktik

Begreppet *didaktik* kommer från grekiskans *didáskein* vilket kan översättas till läran om eller konsten att undervisa och lära ut. Didaktik handlar om undervisningens och lärandets teori och praktik. Ämnesdidaktik betonar att lärandet är riktat mot något. Det finns ett föremål för lärandet och detta föremål påverkar undervisningens och lärandesituationen.

Den didaktiska triangeln: innehåll, elev och lärare utgör en grundläggande modell för det ämnesdidaktiska perspektivet vilket betonar lärandet som ett relationellt sammanhang. Den grundläggande relationen är den mellan den som skall lära och det som skall läras. Att lära sig något förutsätter ett aktivt engagemang. Lärares uppgift är att organisera lärandesituationer och vara ett stöd i processen. Ämnesdidaktikens speciella intresse är hur lärandeobjektens ämneskaraktär påverkar denna relation, det vill säga hur och vad eleven lära sig, hur och med vad läraren undervisar och varför detta ämnesområde är värt att lära sig. Den sistnämnda frågan kan också handla om hur ämnesundervisning kan påverka människor och hur olika sätt att organisera lärandets innehåll används socialt, politiskt och epistemologiskt.

Ett undervisningsämne formas på många olika nivåer: Genom samhällets förändringar och förväntningar, på läroplansnivå, genom forskning och högre lärarutbildning, och framförallt i klassrummet av lärare och elever. Ämnesdidaktikens arbetar därför med frågor om ämnets syfte och utgångspunkter, frågor om urval och innehåll, om val av metoder och utformning av uppgifter och bedömningar samt frågor om anpassningar utifrån de studerandes ålder och behov. Ämnesdidaktiken handlar om didaktisk tillämpning och mötet mellan praxis och teori; om hur man kan undervisa om ett ämnesinnehåll, samt följa upp och utvärdera lärandet.

Ämnesdidaktiken kan vara filosofisk och teoretiskt och undersöka vad kunskap är och vad det är att kunna något inom ämnet. Den berör ämnes- och läroplansteoretiska frågor om vad som är viktig kunskap för elever och samhälle.

Att uppmärksamma ämnets betydelse för lärandet motsäger inte att det också finns allmändidaktiska kunskaper som är viktiga i en lärarprofession. Det motsäger inte heller att det finns principer och erfarenheter som går tvärs över vissa ämnen. Ämnesdidaktiken uppmärksammar elevernas aktiva roll i sitt lärande och hur ramfaktorer påverkar på undervisningens genomförande och mål. En central ämnesdidaktisk fråga gäller också förutsättningarna för kvalificerade ämnesövergripande projekt och tematiska arbetsformer.

Forskningens inriktning

CSD forskning står på två ben: En praktikinriktning med ambitioner att påverka undervisningens förutsättningar, former och innehåll, samt en teori-, och metodutvecklande inriktning, också denna med syfte att påverka undervisningens villkor.

Dessa två inriktningar är nära sammankopplade i verksamheten, men utvecklas här under fyra rubriker: 1) Ämnesdidaktisk teori och begreppsutveckling; 2) Samhällsorienterade nyckelteman; 3) Praktikinriktning; 4) Ämnesdidaktik i högre utbildning.

1. Ämnesdidaktisk teori och begreppsutveckling

Bakgrund

De senare årens intresse för kunskapssociologi med fokus på ”*powerful knowledge*” (Young & Muller 2013) och kvalificerad kunskap (Bernstein 1999) har påverkat den verksamheten både genom teoretiska artiklar, forskningsprojekt och i samverkan med ROSE. Verksamheten har också pekat på en fortsatt teoriutveckling där idén om ”*powerful knowledge*” och specialiserad kunskap behöver vidgas och kompletteras. CSD har här börjat utmejsla en plattform inom den curriculum-relaterade ämnesdidaktiken. Ett ytterligare utvecklingsområde rör frågor kring kunskapens differentiering. Under verksamhetsperioden har designforskning prövats som metodologiskt begrepp för att knyta samman forskning och skolutvecklande ansatser. Begreppet har prövats i mindre skala och även diskuterats vid några seminarier. Erfarenheten visar att inriktningen kan ha potential men att frågor om ämnesdidaktikens relevans och transfer är områden som behöver utvecklas närmare.

Detta har visat sig som en styrka för CSD att gemensamt arbeta med begreppsliga och teoretiska utgångspunkter utan att eftersträva konformism och likriktning. Under kommande perioden bör ett fortsatt fokus ligga på att utveckla teoribildning som förbinder grunder i ämnens vetenskapliga karaktär med frågor som påverkar elever, lärare och skola i en föränderlig värld.

Prioriterad verksamhet

Begrepp som kraftfull kunskap behöver knytas samman med frågor om elevers lärande och undervisningens genomförande. Vi bedömer att det behövs ämnesdidaktisk teoriutveckling inom fältet ”*professional learning communities*” för att knyta samman praktikinriktning, undervisningsnivån, med styrning, samhällsrelevans och strukturer för samverkan mellan forskning och skolverksamhet

Designforskning som grund för att utveckla praktisknära forskningsmetoder är ytterligare en grund för att teoretiskt utveckla relationen mellan ämnesdidaktisk forskning och skolans utvecklingsbehov. Vi ser ett behov av att utveckla relaterade metodiska kunskaper, men också att utveckla dess tillämpbarhet för ämnesdidaktik.

2. Samhällsorienterade nyckelteman

Bakgrund

Med samhällsorienterade nyckelteman avses teman som kan betraktas som en ingång eller ”nyckel” till komplexa samhällsfrågor med hög relevans för CSD:s forskningsområden. Teoretiskt anknyter begreppet till den tyske didaktikerns Klafkis resonemang om ”epoktypiska nyckelproblem”

Att se ämnesdidaktiken ur ett samhällsperspektiv innebär att vi ställer frågor om vilken kunskaper som är kraftfulla för att utveckla förståelse för, och aktivt kunna interagera i, en föränderlig värld. Ämnesdidaktisk forskning är inte avgränsad till de ramar som skolans styrdokument sätter, utan relaterar också till vad som sker i omvärlden. Det finns spänningar mellan forskning som främst syftar till att utveckla skolans verksamhet för en högre måluppfyllelse och en forskning som granskar och prövar ämnens selektiva traditioner. CSD:s utgångspunkt är att inte undvika den spänningen utan medvetet arbeta inom och mellan dessa båda fält. Förändringar i omvärlden påverkar alla samhällsvetenskapliga ämnen vilket gör det till en central ämnesdidaktisk fråga om hur skolundervisningen kan bidra till att elever erövrar kunskaper att förstå och interagera i denna värld.

Under föregående period lyftes miljö och migration upp som samhällsrelaterade nyckelteman att arbeta med. Dessa teman har bedömts vara av hög samhällsrelevans men också relevanta för samtliga ämnen som ingår i CSD:s verksamhet.

Prioriterad verksamhet

Under den kommande programperioden kommer CSD fortsätta att arbeta med både fortbildning och forskningsansökningar utifrån redan identifierade nyckeltema migration och antropocen. Under perioden behöver frågan om nyckelteman diskuteras vidare inom CSD:s och i relation till de ämnesgrupper som ingår i verksamheten för att ge underlag till att avgöra vilka nyckelteman som under en programperiod kan fungera som övergripande för verksamheten och vilka som eventuellt är mer ämnesspecifika.

3. Praktiknära undervisningsutveckling

Bakgrund

Det praktiknära perspektivet är centralt för CSD. Ska forskningen bidra till att utveckla undervisning och lärande behöver den ligga nära det som sker i skolan, men också i samarbete med lärare och skolledare. Under föregående period gjordes det strategiska valet att rikta forskningen tydligare mot undervisning och undervisningsutveckling. Interventionsstudier lyftes fram liksom vikten av att arbeta tillsammans med lärare. Avsikten var att identifiera och utveckla modeller för undervisning. Inriktningen har till stor del varit lyckosam genom två externfinansierade forskningsprojekt inom området, samt ett antal doktorandprojekt. Det finns en komplex relation mellan forskning och utvecklingsarbete. CSD ser det som nödvändigt att arbeta inom och med denna spänning. Forskningens roll är att kritiskt granska och självständigt förhålla sig till olika uppdragsgivares mål och intressen. Forskningens verktyg kan också användas för att systematiskt generera kunskaper och även pröva tillämpningar och utförande. Som forskningsområde behöver ämnesdidaktiken arbeta med båda dessa delar.

Prioriterad verksamhet

Under den kommande perioden fortsätter inriktning på forskningsbaserad praktiknära undervisningsutveckling. Den ges en teoretisk inramning vilket diskuterades under 1) *Ämnesdidaktisk teori och begreppsutveckling* samt 2) *Samhällsorienterande nyckelområden*. Avsikt är att underlätta och uppmuntra forskning och ansökningar mot dessa områden. Vi ser som särskilt angeläget att arbeta med lärare och skolhuvudmän för att utveckla infrastrukturer där möte och utbyten mellan forskning och undervisningsutveckling kan bli långsiktigt hållbar.

4. Ämnesdidaktik i högre utbildning

Bakgrund

CSD:s verksamhet med inriktning mot ämnesdidaktik i högre utbildning har under senaste perioden stått tillbaka för andra prioriteringar. Ett stöd har dock funnits genom öppna och riktade seminarieverksamheter och genom att CSDs forskare medverkar som lärare och kursutvecklare. Det är dock angeläget att mer direkt bidra till ämnesdidaktiskt och forskningsbaserat utvecklingsarbete och högskoledidaktisk forskning för ämnesutbildning och lärarutbildning.

Prioriterad verksamhet

Ämnesdidaktik i högre utbildning blir ett eget ansvarsområde inom CSDs verksamhetsområde. En målsättning är att tillsätta ansvariga personer som utvecklar arbetet och skapar möjligheter att för ett systematiskt och forskningsbaserat utvecklingsarbete. En särskild uppgift är att utveckla ämnesdidaktik och VFU i lärarutbildningen. Kopplingar till lärarutbildningen skall tydligare arbetas in i CSDs forskningsverksamhet.

Mål för forskningens inriktning

- CSD skall vara en ledande forskningsmiljö såväl nationellt som internationellt.
- CSD skall vara en framträdande som resurs, samtalspartner och debattör i frågor som rör de samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik.
- CSDs medlemmar skall erbjudas fördjupade kunskaper inom designforskning genom seminarier, kurser, studiebesök och inbjudna forskare. Internationell samverkan utvecklas inom området.
- Med utgångspunkt i forskningsprogrammet skall CSDs portfölj av ansökningar utvecklas, dels genom en ökning av antal ansökningar, dels genom nationell och internationell samverkan.
- Det högskoledidaktiska arbetet skall utvecklas genom att det etableras som ett särskilt ansvarsområde. Avsikten är att initiera en plattform för CSDs forsknings och utvecklingsarbete inom det högskoledidaktiska området, exempelvis genom riktad seminarieverksamhet.
- CSD skall vara ett stöd för nydisputerade att ingå i forskningssamverkan och att utveckla ansökningar.
- Forskningsprogrammets prioriterade teoretiska och metodologiska perspektiv, liksom de nyckelteman som identifierats skall:
 - förankras i miljön genom bildande och fördjupande seminarier,
 - förstärkas och utvecklas genom rekrytering av gästforskare,
 - resultera i en eller flera artiklar publicerade på internationell nivå per år,
 - utvecklas till minst en forskningsansökning per år,
 - vara styrande vid fördelning av medel för projekt och doktorandtjänster som finansieras via CSD.

CSDs organisation och samverkan

Avgörande för CSDs verksamhet är aktiva och engagerade medarbetare. Vår målsättning är att erbjuda en inkluderande miljö som bidrar till att kvalificera forskning och utveckling. Miljön är flervetenskaplig och samlar forskare och lärare från olika discipliner. Den gemensamma nämnaren är den ämnesdidaktiska inriktningen. Samtalet om den ämnesdidaktiska grunden behöver därför hela tiden hållas levande liksom verksamheten med seminarier, skrivarinternat, doktorandverksamhet och läsecirklar.

Nordidactica har varit en framgångsrik satsning. Genom en uppdaterad hemsida och revidering av styrning och stadgar, och fördjupa den nordiska samarbetsarenan finns goda möjligheter att ytterligare utveckla verksamheten och spridningen.

Extern samverkan och konferensdeltagande är en central del av CSD:s verksamhet. Nätverken, lokalt, nationellt och internationellt har vuxit och samarbetspartnerna blivit fler. CSD har ett omfattande engagemang i den starka miljön ROSE på Karlstads universitet.

Ytterligare en trend är att det administrativa arbetet vuxit i omfattning dels i relation till att verksamheten utvecklats, dels i relation till yttre kontrollinstanser och kvalitetssystem. Det är därför av vikt att CSD utvecklar former för ledning, administration och kvalitetssystem.

Mål för CSDs organisatoriska utveckling

- Under den kommande perioden utvecklas och differentieras seminarieverksamheten.
- Doktorandmiljön skall utvecklas genom bland annat skrivarinternat, doktoranddagar och seminariedeltagande.
- En jämnare könsfördelning bland seniora forskare. Genusperspektivet skall beaktas vid rekrytering. Vid rekrytering av gästforskare skall kvinnlig seniora forskare prioriteras.
- Befästa och utveckla Nordidactica som ledande nordisk publiceringsarena. Verka för att öka tidskriftens exponering genom aktivt deltagande på nationella och internationella konferenser.
- Inom perioden är avsikten att utveckla ett huvudområde på mastersnivåer. Under perioden utreds förutsättningar för ett ämnesdidaktiskt forskarutbildningsämne.
- Utveckla kommunikationsstrategi med särskilt fokus på hemsidor och nyhetsbrev.
- CSDs styrelseformer ses över och utvecklas. Se över möjligheter för att utveckla effektivare system för uppföljning och rapportering.
- Samverkan med skolverksamhet för att utveckla utbyte och fortbildningsverksamhet.